

บทที่ 4

ผลการศึกษา

การศึกษาผลและบทเรียนการดำเนินงานในการบริหารจัดการการรื้อฟื้นผ้าไหมลายสันกำแพงของชุมชนสันกำแพงเพื่อสร้างศักยภาพในการยกระดับในการเป็นสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ในอดีตและปัจจุบันตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยและกลุ่มชุมชนสันกำแพงได้กำหนดกิจกรรมผลจากการดำเนินกิจกรรมดำเนินการวิจัย พบว่าข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ของผ้าไหมสันกำแพงมีความชัดเจนในเรื่องราวรวมทั้งหลักฐานที่บ่งชี้ชัดว่าเป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชนสันกำแพงในอดีตที่ผ่านมา แต่อย่างไรก็ตามยังคงมีประเด็นที่ยังต้องการการพัฒนาเพื่อให้สามารถเข้าตามเกณฑ์ของการขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เพื่อให้เป็นสมบัติที่อยู่คู่อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยจึงได้นัดหมายปราชญ์ด้านผ้าไหมลายสันกำแพงรวมทั้งผู้นำชุมชนและสมาชิกประชากรที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพื่อสัมภาษณ์หาประเด็นปัญหาในการวิจัย จากการสัมภาษณ์ข้อมูลประวัติความเป็นมาและพัฒนาการเกี่ยวกับการผลิตผ้าไหมในอำเภอสันกำแพงดังนี้

1. บริบทชุมชนและการเก็บรวบรวมข้อมูลด้านศิลปกรรมผ้าไหมสันกำแพง

ในเขตพื้นที่อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ประกอบด้วยตำบลทั้งสิ้นจำนวน 10 ตำบลได้แก่ ตำบลสันกำแพง ตำบลร่องวัวแดง ตำบลบวกค้าง ตำบลแช่ช้าง ตำบลออนใต้ ตำบลแม่ปุกา ตำบลห้วยทราย ตำบลสันกลาง ตำบลทรายมูล และตำบลต้นเปา ประชากรทั้งสิ้นประมาณ 76,611 คน ปัจจุบันวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพหลักได้แก่เกษตรกรรม ทัศนกรรมการประมงและมีอาชีพเสริมได้แก่งานเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์จากกระดาษสา การทำร่ม การแกะสลัก เครื่องเงิน ตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูปเครื่องปั้นดินเผา อัญมณี เป็นต้น

จากการศึกษาค้นคว้าโดยเริ่มต้นด้วยการพัฒนาโจทย์การวิจัยร่วมกันระหว่างนักวิชาการกับชาวบ้านและพัฒนาสร้างเครื่องมือการเก็บข้อมูล การลงพื้นที่เพื่อจัดเก็บรวบรวมข้อมูล การสรุปรวบรวมความรู้ โดยการสัมภาษณ์ปราชญ์ผู้รู้ในท้องถิ่น ได้แก่ คุณแม่กิ่งแก้ว ไชยคุปต์ ผู้ก่อตั้งร้านเพ็ชรกุลศ คุณพิสมัย ไกรมา อดีตนางสาวถิ่นไทยงามและพนักงานขายหน้าร้าน ร้านผ้าไหมพรหมชนะ คุณเพ็ญพรรณ สุพิทยาพร ตัวแทนจากร้านชินวัตรไหมไทย พ่อครูศรีมูล คันธา แม่ครูศรีพรรณ อุ๋นประดิษฐ์ และอาจารย์อนันต์ สุคันทรส รวมทั้งมีการรวบรวมข้อมูลจาก หนังสือที่ระลึก โอกาสครบรอบ 100 ปี โรงงานทอผ้าไหมชินวัตรพาณิชย์ และหนังสือที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ คุณแม่สุมิตรา พรหมชนะ (ผู้ก่อตั้งร้านพรหมชนะ) และผลงานวิจัยเรื่อง การทอผ้าไหมที่บ้านภาค อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยนางนฤมล ศรีกิจการ จากการสืบค้นและสัมภาษณ์ พบองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการทอผ้าไหมสันกำแพง ดังนี้

1.1 การทอผ้าในอำเภอสันกำแพง

ตามหลักฐานศิลาจารึกที่ค้นพบ ณ วัดเชียงแสน หมู่ที่ 2 ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ สันนิษฐานว่า พี่น้องประชาชนชาวอำเภอสันกำแพง มีถิ่นฐานดั้งเดิมอยู่ในพันทนาภูเถา แขวงเมืองเชียงแสน (ปัจจุบันอยู่ในเขตท้องที่จังหวัดเชียงราย) ต่อมาได้มีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานบริเวณลุ่มน้ำแม่ฮอน ในเขตท้องที่อำเภอสันกำแพงตามหลักฐานในศิลาจารึกปรากฏข้อความว่า “ เมื่อพระเจ้าศิริลัทธมมังกรมหาจักรพรรดิราชาราชเมื่อครั้งดำรงตำแหน่ง “ หมื่นดาบเรื่อน “ ในปีวอก สัมฤทธิศก (เปลิกตัน) จุลศักราช 840 เดือน 6 ขึ้น 8 ค่ำ วันพุธ ได้มีจิตศรัทธาเชิญชวนบรรดาทายกและทายิกาทั้งหลาย ร่วมกันก่อสร้างวิหาร พระเจดีย์หอไตรปฏิภมเมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จได้ขนานนามวัดที่สร้างขึ้นว่า “ ศาลกัจจายหันทาราม ” ซึ่งต่อมาก็คือ “ วัดเชียงแสน ” ในเขตท้องที่ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ในปัจจุบันต่อมาเมื่อชุมชนมีความเจริญขึ้นจึงได้ยกฐานะเป็นแขวง เรียกว่า “ แขวงแม่ฮอน ” อยู่ในเขตการปกครองของนครเชียงใหม่ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2445 ในรัชสมัยของพระเจ้าอินทวโรธ ได้เกิดกบฏเงี้ยว ขึ้นที่จังหวัดแพร่ และได้มีชาวเงี้ยว ในเขตแขวงแม่ฮอน ได้บุกปล้นโรงกลั่นสุราที่บ้านป่าไผ่ ตำบลแช่ช้าง และเผาที่ทำการ แขวงแม่ฮอน ต่อมาในปี พ.ศ. 2466 ทางราชการจึงได้ย้ายที่ทำการแขวงแม่ฮอน มาปลูกสร้างใหม่ที่บ้านสันกำแพง จึงได้ใช้ชื่อว่า “ อำเภอสันกำแพง ” มาจนถึงปัจจุบัน (ที่มา <http://www.amphoe.com/menu.php?am=158&pv=13&mid=1> สืบค้นเมื่อ 25 มิถุนายน 2558)

สันกำแพงเป็นแหล่งที่มีการทอผ้ามาแต่ครั้งอดีต ในชุมชนต่างๆ ในอำเภอสันกำแพง ล้วนมีฝีมือในการทอผ้าด้วยกี่พื้นเมือง สืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ สำหรับการทอผ้าใหม่นั้นจากการสัมภาษณ์พบว่า ไม่เป็นที่นิยมในกลุ่มชาวบ้านโดยทั่วไป เนื่องจากเป็นเครื่องแสดงฐานะของคนชั้นสูง และแต่เดิมทอกันในราชสำนัก หรือในคุ้มต่างๆมากกว่า

ประมาณปีพ.ศ. 2454 ได้เริ่มมีการค้าขายระหว่างเชียงใหม่และพม่า โดยในเบื้องต้นเป็นการค้าช้าง ม้าต่าง วัวต่าง ต่อมาจึงได้มีการนำเส้นไหมดิบจากพม่ากลับมาเชียงใหม่ นำเส้นไหมดังกล่าวมาทอเป็นผ้าชิ้นไหม ผ้าโสร่งไหม แล้วดำเนินการส่งกลับไปขายให้พม่า (ที่มา หนังสือ ที่ระลึกโอกาสครบรอบ 100 ปี โรงงานทอผ้าไหมไทยชินวัตรพาณิชย์) การที่ต้องซื้อไหมดิบจากพมานั้น เพราะคนสันกำแพงไม่ได้เลี้ยงไหม ด้วยเหตุผลสำคัญคือกลัวบาปที่จะต้องฆ่าตัวไหมหลายชีวิตกว่าจะได้เส้นไหมออกมา การค้าขายในลักษณะนี้ดำเนินการมาหลายปี ซึ่งระยะทางที่เดินทางไปพมานั้นมีความยากลำบาก ต่อมาจึงมีพ่อค้าชาวจีนได้นำไหมประเทศจีน เกาหลี เข้ามาขาย จึงมีการเปลี่ยนมาใช้ไหมจากประเทศจีนและเกาหลีแทนไหมประเทศพม่า (จากการสัมภาษณ์นางกิ่งแก้ว ไชยคุปต์) สำหรับการทอผ้าไหมที่ สันกำแพงนั้น คนทั่วไปให้ข้อมูลว่า ร้านขนาดใหญ่ที่มีชื่อเสียงมีจำนวน 3 ร้าน คือ ร้านชินวัตร ร้านเพ็ชรกุศล และร้านพรหมชนะ

1.2 การทอผ้าไหมสันกำแพง

ร้านค้าที่จะหน่ายผ้าไหมลายสันกำแพงประกอบด้วย ชินวัตร พรหมชนะ และเพียร-กุศล ตั้งอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกัน รูปแบบและลวดลายของผ้าไหมที่ทอออกมาจึงไม่มีความแตกต่างกันมากนัก ถ้ามีการทอลายใหม่แล้วขายดี ก็จะมีร้านอื่นทอตามอย่าง (นฤมล ศรีกิจการ, 2536 หน้า 26) ผ้าที่ทอในสมัยนั้น ได้มีการทอผ้าไหมที่มีลวดลายเฉพาะคือ ลายโสร่งและลายตารางผ้าขาวม้า ในอดีตไม่ค่อยมีคนนิยมใช้ผ้าไหมมากนักเพราะว่าราคาแพง แต่สมัยนั้นได้นิยมทอผ้าไหมที่เรียกว่า ผ้าชิ้นขนาดยาว 1 เมตร หน้ากว้าง 60 ซม. ซึ่งจำหน่ายในราคา 2 บาท 2 สตางค์ ต่อผืน (จากการสัมภาษณ์นางกิ่งแก้ว ไชยคุปต์)

ผ้าชิ้นนั้นมีทั้งผ้าพื้นๆที่เรียกว่าผ้าด้าน คือผ้าไหมที่ใช้เส้นไหมพุ่งสีเขียว ทอตลอดกันไปทั้งผืน ไม่มีดอกดวงหรือลวดลายอื่น นอกจากนั้นมีผ้าชิ้นหางกระรอกคือแบบปั่นโก หรือ ชิ้นโก หมายถึงเอาเส้นไหมสีต่างๆมาเป็นสีๆให้เข้ากันแล้วทอลายของผ้าชิ้นเวลานั้นเป็นลายขวางเป็นส่วนใหญ่ (นฤมล ศรีกิจการ, 2536 หน้า 26)

จุดเด่นของผ้าไหมสันกำแพงคือ ลวดลายเฉพาะของสันกำแพงซึ่งต่อมาได้มีการพัฒนา มาเป็น “ลาย7วัน” คือการไล่สี 7สีตามวันใน 1 สัปดาห์ หรือเรียกว่า เชิง7วัน จากนั้นก็มี ลายวงเดือน ลายน้ำไหล ซึ่งมีเฉพาะที่สันกำแพงเท่านั้น ในปี พ.ศ.2479 ผ้าไหมสีฟ้าได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เนื่องจาก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช ทรงขับรถแข่งคู่พระทัยชื่อว่าโรมิวลุส (Romulus) รุ่นปีพ.ศ. 2478 ซึ่งมีสีฟ้าสด ต่อมาเรียกกันว่าสีฟ้าพิระ สีฟ้าจึงเป็นที่นิยมที่สุดในเวลานั้น และมีการย้อมเส้นไหมเป็นสีฟ้าและผ้าชิ้นก็ย้อมสีฟ้า แล้วจึงตั้งชื่อว่า “ผ้าไหมลายสีพิระ” (จากการสัมภาษณ์นางกิ่งแก้ว ไชยคุปต์) ดังภาพ

ภาพที่ 4.1 ภาพผ้าไหมเชิง 7 วัน

ต่อมาในปี พ.ศ.2481 ได้มีการประกวดนางสาวไทย โดย ผู้ชนะการประกวดในปีนั้น ได้สวมชุดที่ตกแต่งและเล่นเชิงผ้าไหมของสันกำแพงขึ้นไปประกวดบนเวที ส่งผลให้รัฐบาลในขณะนั้น ได้เชิญคุณแม่จันทร์สม และ คุณแม่บัวเขียว ไปออกร้านขายของในงานวันรัฐธรรมนูญ ที่สวนอัมพร (จากการสัมภาษณ์นางกิ่งแก้ว ไชยคุปต์)

ร้านเพียรกุลเริ่มจากคุณยายจันทร์สม เปิดได้ถุนบ้านเป็นร้านขายผ้าไหมและผ้าฝ้าย อาทิ ผ้าขาม้า ผ้าไหม แล้วก็เริ่มมีคนเข้ามาซื้อใส่กันมากขึ้นต่อมาเริ่มเจริญมากขึ้น ได้มีหมู่บ้านใกล้เคียง อาทิเช่น หมู่บ้านต้นโชค บ้านป่าสัก บ้านสันใต้ สันเหนือ ฯลฯ มารับผ้าไหมไปทอที่บ้าน แล้วนำมาส่งทุกเช้า และได้มีการนิยมสวมใส่กันมากขึ้นลายไหนออกมาใหม่ก็ขายดีขายหมดทุกลาย ส่วนใหญ่ลูกค้าที่มาซื้อผ้าเป็นคนในท้องถิ่นและต่อมาก็มีคนต่างจังหวัดเดินทางมาซื้อกันมากขึ้น เช่น จังหวัดลำปาง ลำพูน หลังจากนั้นอีก 30 กว่าปีบ้านเมืองได้เจริญเติบโตขึ้นก็ได้มาขอคำปรึกษา กับคุณแม่สุมิตรา คุณจันทร์สม คุณแม่กิ่งแก้ว ว่าเราจะนัดประชุมกับไค้ท้าว ที่โรงแรมรถไฟว่าจะตั้งนักท่องเที่ยวอย่างไรให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวมากขึ้นเพราะว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมไปเที่ยวบ่อสร้าง จึงมีข้อสรุปว่าจะเปิดการทอผ้าไหมให้นักท่องเที่ยวดู ว่าทอผ้าไหมยังไง โดยนำที่ทอผ้ามาสาธิตการทอผ้าไหม และการย้อมผ้าไหม ต่อมาเมื่อบริษัทนำเที่ยวต่างๆทราบข่าว จึงมีการนำไปบรรจุเป็นโปรแกรมท่องเที่ยวว่าเที่ยวสันกำแพงชมทอผ้าไหม

1.3 ความนิยมของผ้าไหมสันกำแพง

ในสมัยก่อน ผ้าไหมสันกำแพงได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในกลุ่มลูกค้าชาวต่างชาติ เนื่องจากมีความคงทน มีลวดลายเฉพาะ การย้อมสีและการทอเป็นไปอย่างประณีต และได้มีโอกาสต้อนรับพระราชอาคันตุกะจากต่างประเทศอยู่เสมอ รวมทั้งการที่ คุณอภิสรฯ หงสกุล นางสาวไทย พ.ศ. 2507 ได้สวมใส่ผ้าไหมสันกำแพงเข้าร่วมประกวดนางงามจักรวาลและได้รับตำแหน่งนางงามจักรวาล จึงส่งผลให้ผ้าไหมสันกำแพงเป็นที่นิยมอย่างมาก

ประมาณปี พ.ศ. 2520 เป็นต้นมา ผ้าไหมสันกำแพงได้รับความนิยมน้อยลงตามลำดับสาเหตุที่ลูกค้าเริ่มหายไปเพราะต่างจังหวัดหรือแถบอีสานเริ่มมีการทอผ้าไหมเพิ่มมากขึ้นและมีการเปลี่ยนแปลงไปใช้ไหมญี่ปุ่นที่มีความหนาและความสวย แต่ของสันกำแพงเป็นผ้าชิ้นใหม่ รวมทั้งขาดคนสืบทอดองค์ความรู้ ประกอบกับจำนวนนักท่องเที่ยวที่เคยนิยมมาเที่ยวสันกำแพงลดน้อยลงอย่างมาก ร้านค้าผ้าไหมต่างๆ ก็ได้มีการปรับตัวไปเป็นการทอผ้าฝ้าย ทอผ้าขาม้า และทอผ้าแบบอื่นทดแทน ประกอบกับปัจจุบันคนในท้องถิ่นได้ปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิตที่เปลี่ยนไปจากที่เคยมีการทอผ้าไหมเพื่อการค้าขายเป็นสินค้าเศรษฐกิจในครัวเรือน ทำให้การทอผ้าไหมสันกำแพงเริ่มหายไปจากชุมชนและท้องถิ่น จากความนิยมและความต้องการผ้าไหมสันกำแพงยังมีอยู่ จึงมีการผลิตผ้าไหมในรูปแบบอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น อีกทั้ง กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับผ้าไหมสันกำแพงยังคงเหลือเพียงไม่กี่ท่านในปัจจุบันซึ่งทีมวิจัยได้ประชุมหารือร่วมกับปราชญ์ผู้เชี่ยวชาญ

ด้านผ้าไหมสันกำแพง พบว่า จะมีเพียงบางพื้นที่ในเขตอำเภอสันกำแพงที่ยังปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับผ้าไหมสันกำแพง ได้แก่ ตำบลสันกำแพง ตำบลแม่ปูกา ตำบลทรายมูล และตำบลแช่ช้าง

2. วัฒนธรรมผ้าไหม ลวดลาย และสีสันของผ้าไหมลายสันกำแพง

ลวดลายผ้าไหมสันกำแพงที่เป็นภูมิปัญญาของคนสันกำแพงในอดีตนั้น จะมีลักษณะเด่นในเรื่องไหมมีขนาดเส้นเล็ก น้ำหนักเบา และมีลวดลายเป็นแนวขวาง ซึ่งมีลวดลายดังนี้

2.1 ลาย 7 วัน หรือเรียกว่า เชิง 7 วัน เป็นการใช้สี 7 สีตามวันใน 1 สัปดาห์ ประกอบด้วยสีเหลือง (วันจันทร์) สีชมพู (วันอังคาร) สีเขียว (วันพุธ) สีส้ม (วันพฤหัสบดี) สีฟ้า (วันศุกร์) สีม่วง (วันเสาร์) และสีแดง (วันอาทิตย์) ซึ่งมีเฉพาะที่สันกำแพงเท่านั้น โดยมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ช่วยให้ผู้สวมใส่สามารถใส่เสื้อสีต่างๆ ได้ใน 1 สัปดาห์ ตามที่ปรากฏลวดลายดังภาพ

ภาพที่ 4.2 ผ้าไหมสันกำแพงลายเจ็ดวันเจ็ดสี

2.2 ลายพีระ ผ้าไหมสีฟ้าที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก เนื่องจากได้ทอผ้าไหมถวายให้แก่พระองค์เจ้าพิรพงศ์ภาณุเดช ทรงขับรถแข่งคู่พระทัย ชื่อว่า โรมิวลุส (Romulus) โดยมีสีฟ้าสดต่อมาเรียกกันว่าสีฟ้าพีระ สีฟ้าจึงเป็นสีที่นิยมที่สุดในเวลานั้น และมีการย้อมเสื้อไหมเป็นสีฟ้าและผ้าซิ่นก็ย้อมสีฟ้า แล้วจึงตั้งชื่อว่า “ผ้าไหมลายสีพีระ”

2.3 ลายสามเหลี่ยม ลักษณะเป็นริ้วขวางตลอดแนวสีเดียวกับสีพื้นของผ้าแต่มีสีอ่อนกว่าทอ สลับกันทั้งผืน ดังภาพ

ภาพที่ 4.3 ผ้าไหมสันกำแพงลายสามเหลี่ยม

2.4 ลายตาปลาถ้ำ ("ปลาถ้ำ" หรือจะเรียกว่า "ปลาช่อน" ในภาษากลาง) ลักษณะจะเป็นเส้นสามเส้นคล้ายวงรอบของดวงตาปลาช่อน ทอสลักับลายพื้นสีของผ้า และต่อชายผ้าทั้งด้านบนและด้านล่าง ดังภาพ

ภาพที่ 4.4 ผ้าไหมสันกำแพงลายตาปลาถ้ำ

2.5 ลายสามแถว หรือ ลายอักษร ลักษณะเป็นลวดลายสามแถวหรือสามแนวสลับไล่สี และที่เรียกว่า "ลายอักษร" เนื่องจากคุณอักษร หงสกุล นางสาวไทย พ.ศ. 2507 เป็นตัวแทนประเทศไทยโดยได้สวมใส่ผ้าไหมสันกำแพงเข้าร่วมประกวดนางงามจักรวาล และได้รับตำแหน่งรองมงกุฎนางงามจักรวาล คนที่ 14 ค.ศ. 1965 และคนที่ 2 ของเอเชีย

ภาพที่ 4.5 ผ้าไหมสันกำแพงลายสามแถว หรือลายอักษร

2.6 ลายกึ่งฟ้า ลักษณะเป็นลายสีพื้นและมีการทอชายผ้าสลับไล่สีอ่อนสีเข้มสามระดับสี ในสมัยก่อนนิยมใส่กับเสื้อพิมพ์ลาย ดังภาพ

ภาพที่ 4.6 ผ้าไหมสันกำแพงลายกึ่งฟ้า

2.7 ลายไหมยกดินเงินดินทอง ลักษณะการทอใช้ดินเงินดินทอง ทอสลับเป็นลวดลายบนผ้าไหมลายพื้น นิยมใช้เป็นลวดลายของผ้าสไบที่ทำมาจากผ้าไหมสันกำแพง

ภาพที่ 4.7 ผ้าสไบลายริ้วขวางและผ้าสไบลายยกดอก

2.8 ลายไหมยกไหม ลักษณะการทอใช้ไหม ทอสลับเป็นลวดลายบนผ้าไหมลายพื้น

ภาพที่ 4.8 ผ้าสไบลายช้าง

เครื่องมือที่ใช้ทอผ้าไหม

เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าไหมมี 2 ชนิด

1. หูก หรือกึ่งพื้นบ้าน ส่วนใหญ่ใช้ในการทอผ้าไหมยก ผ้ามัดหมี่ ผ้าจก
2. กี่กระตุก นิยมใช้กันมากในการทอผ้าไหมพื้น ผ้าไหมปลิว ผ้าไหมตา

ภาพที่ 4.9 กี่กระทก

3. การศึกษาภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมลายสันกำแพง

3.1 อุปกรณ์การทอผ้าไหมและภูมิปัญญาเดิม

3.1.1 ตะกอหรือเขาตุก เป็นเครื่องมือสำหรับแบ่งด้ายเส้นยืนออกเป็นหมวดหมู่ให้ได้ลายขั้ที่ต้องการ เครื่องทอแบบง่ายที่สุดมี ๒ ตะกอ

3.1.2 ฟืม หรือพื้นหวี มีพื้นเป็นซี่ๆคล้ายหวี ใช้สำหรับสอดไหมยืนเพื่อจัดเส้นไหมให้อยู่ห่างกัน และใช้กระทบไหมพุ่ง ที่สานขั้กับไหมให้อัดแน่นเป็นเนื้อผ้าในแต่ละช่วงของพื้นหวีจะใช้สอดเส้นยืน ๒ เส้น

3.1.3 กระสวย คือ เครื่องมือสำหรับบรรจุหลอดไหมพุ่ง สำหรับพุ่งสอดไประหว่างช่องของเส้นไหมยืน ทำให้เส้นไหม ๒ ชนิด สานขั้กันจนเป็นเนื้อผ้า

3.2 วิธีการทอผ้าและย้อมสี

3.2.1 ยกตะกอขึ้น เพื่อให้ด้ายยืนแยกออกจากกันจนเกิดช่องว่างขึ้น

3.2.2 พุ่งกระสวยผ่านช่องว่างเพื่อสอดด้ายพุ่งให้ขั้กับด้ายยืน

3.2.3 ใช้พื้นหวีตีกระทบให้ด้ายพุ่งเข้าที่

3.2.4 กระบวนการย้อมสี คุณภาพของสีที่ได้ จะมาจากคุณภาพของสีที่ใช้ย้อมเส้นไหม วิธีการย้อมเส้นไหมตลอดจนการควบคุมอุณหภูมิในขณะที่ย้อมล้วนเป็นตัวแปรที่สำคัญจะทำให้เส้นไหม ซึ่งออกมาเป็นผืนผ้านั้นคงความเงางามได้นานเพียงใด

การนำผ้าไหมเข้าสู่กระบวนการ “อาบน้ำยา” ที่ถูกวิธี มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เนื่องจากขบวนการการอาบน้ำยาจำเป็นต้องใช้สารเคมีที่มีส่วนผสมและคุณสมบัติเหมาะสมกับผ้าแต่ละชนิด อีกทั้ง ในขณะที่ผ้าไหมผ่านขบวนการอาบน้ำยาต้องใช้อุณหภูมิที่เหมาะสม ควบคุมด้วยช่างผู้ชำนาญการ ซึ่งจะทำให้ผ้าที่ผ่านขบวนการอาบน้ำยาแล้ว มีความเงางาม ไม่ยับง่ายในขณะที่สวมใส่ อีกทั้งยังทำให้เนื้อผ้ารีดง่าย และคงงามเหมือนเดิมหลังการซักกรีด ดังนั้น ในการเลือกซื้อผ้าไหมควรพิจารณาว่าผ้าไหมที่เลือกซื้อได้ผ่านขบวนการอาบน้ำยาที่ได้มาตรฐานแล้วหรือยัง

3.3 ประเภทของผ้าไหม

3.3.1 ผ้าไหม 1 เส้น เป็นผ้าที่มีความพร่านุ่มและเนื้อบางเบาใต้อบาย เหมาะสำหรับการตัดเสื้อผ้าตัดเสื้อตัวปล่อย กระโปรงย้วยบาน หรือรูปแบบเสื้อผ้าที่ต้องการน้ำหนักเบา

3.3.2 ผ้าไหม 2 เส้น คือ ผ้าที่ใช้เส้นพุ่งควบ ๒เส้น เป็นผ้าที่มีเนื้อแน่นแข็งแรง มีน้ำหนัก, เหมาะสำหรับการตัดเสื้อผ้าฟารี เสื้อพระราชทาน เสื้อแจ็กเก็ตเข้ารูป กระโปรงทรงตรงและกางเกง

3.3.3 ผ้าไหม 4 เส้น คือ ผ้าไหมที่ใช้เส้นพุ่งควบ ๔เส้น เป็นผ้าที่มีเนื้อหนาแข็งแรง เหมาะสำหรับการตัดสูทผู้ชาย หรือใช้ในการทำเฟอร์นิเจอร์ ของตกแต่งบ้านต่างๆ

4. การพัฒนากระบวนการเรียนรู้การผลิตผ้าไหมลายสันกำแพง เพื่อเตรียมเป็นสินค้าลิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

ผ้าไหมลายสันกำแพง เป็นผ้าไหมที่นิยมในอดีตโดยชาวบ้านในอำเภอสันกำแพงนิยมใช้ในการเป็นเครื่องแต่งกายทั้งใช้ในชีวิตประจำวันและใช้ในงานพิธีต่าง ๆ รวมทั้งยังเป็นสินค้าประจำอำเภอที่เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ด้วยลวดลายที่หลากหลายรวมทั้งยังมีคุณสมบัติของเนื้อผ้าที่นุ่มบางใต้อบาย ซึ่งต่อมาได้ลดความนิยมลงจากเหตุผลต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันได้มีความพยายามในการลื้อฟื้นวัฒนธรรมดังกล่าวเพื่อให้กลับมาเป็นผลประโยชน์เชิงวัฒนธรรมการแต่งกายรวมทั้งยังสามารถเป็นอาชีพสำหรับคนในท้องถิ่น โดยในปี 2555 ได้มีความพยายามของอำเภอสันกำแพงและเทศบาลตำบลสันกำแพงวางนโยบายในการสร้างการตระหนักในภูมิปัญญาการทอผ้าไหมและผ้าฝ้ายโดยให้ความสำคัญในการรวบรวมข้อมูลของผ้าไหมลายสันกำแพง ซึ่งยังพอมีตัวอย่างให้ได้ศึกษา ประกอบกับการศึกษาจากนักสะสมผ้าไหมคือ นายอนันต์ สุกันทรส เป็นผู้รวบรวมผ้าไหมลวดลายต่าง ๆ กว่าพันผืน โดยเฉพาะผ้าไหมลายสันกำแพง จึงเป็นหลักฐานที่ดีในการอ้างอิงถึงประวัติของผ้าไหมลายสันกำแพง

ภาพที่ 4.10 งานแสดงข่าวการประชาสัมพันธ์ศิลป์ผ้าไหมสันกำแพงเป็นเอกลักษณ์ท้องถิ่น

กระบวนการพัฒนาการเรียนรู้การผลิตผ้าไหมลายสันกำแพงยังได้รับความร่วมมือจากทอผ้าไหมลายสันกำแพงทั้งรุ่นเก่าและนักทอรุ่นกลางที่ยังคงสืบสารภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายสันกำแพงไว้ สำหรับการเก็บข้อมูลเพื่อเตรียมการผลิตนั้นได้กำลังจากนักเรียนที่เป็นลูกหลานของคนสันกำแพงในการรวบรวมข้อมูลทั้งกระบวนการผลิตรวมทั้งข้อมูลเชิงพาณิชย์หรือการค้าขายในอดีตที่ผ่านมา

ภาพที่ 4.11 การจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับเยาวชนรุ่นใหม่

นอกจากนี้ยังได้รับความสนใจจากกรมหม่อมไผ่เฉลิมพระเกียรติฯ เข้ามาศึกษาข้อมูลของผ้าไหมลายสันกำแพงและเชิญให้เข้าร่วมในงานแสดงผ้าไหม

ภาพที่ 4.12 ได้รับความสนใจจากรองปลัดกรมหม่อมไผ่

กระบวนการผลิตผ้าไหมสันกำแพงต้องผ่านขั้นตอนการผลิตโดยผู้เชี่ยวชาญในแต่ละหน้าที่อย่างพิถีพิถัน ตามรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนดังนี้

4.1 การเลี้ยงไหม

เส้นไหมที่นำออกมาทอเป็นผ้าไหมนั้นได้มาจากใยที่ห่อหุ้มดักแด้ที่เรียกว่า “รังไหม” ซึ่งรังไหมนี้ก็คือ ช่วงชีวิตหนึ่งของผีเสื้อกลุ่ม Lepidoptera ที่อยู่ในวงศ์ Bombycidae สำหรับไหมที่ใช้เลี้ยงเพื่อผลิตเส้นไหมมีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า Bombyx Mori

4.2 ผีเสื้อไหม

ตัวผีเสื้อจะมีปี 2 ปี สีขาวปนเทาไม่มีปากแต่มีรอยเหมือนปาก ผีเสื้อตัวเมียมีขนาดใหญ่กว่าตัวผู้ บินไกลไม่ได้ ลักษณะการบินเหมือนการกระโดดไกลๆอายุของผีเสื้อไหมมีช่วงเวลาที่สั้นมากภายหลังการผสมพันธุ์และออกไข่แล้วผีเสื้อไหมจะตายรวมเวลาแล้วประมาณ 2-3 วัน

ผีเสื้อไหม Bombyx Mori หลังจากที่ได้รับการผสมพันธุ์แล้วจะวางไข่ประมาณ 250-500 ฟอง แต่แม่พันธุ์ตัวหนึ่งนั้นขึ้นอยู่กับพันธุ์ของผีเสื้อ

ภาพที่ 4.13 ภาพผีเสื้อไหมและไข่ไหม

4.3 ตัวหนอนไหม

ตัวหนอนวัยที่ 1-2 ไข่ไหมจะฟักออกมาเป็นตัวหนอนเล็กๆกินใบหม่อนหั่นฝอยละเอียดอยู่ประมาณ 3-4 วัน จากนั้นจะลอกคราบเพื่อให้ลำตัวยาวโตขึ้น หลังจากการลอกคราบแล้วตัวหนอนไหมจะนอนเหยียดตรง นิ่ง ไม่กินอาหารเป็นเวลา 1 วัน 1 คืน เรียกว่า “ไหมนอน” เมื่อครบกำหนดจึงกินอาหารต่อเป็นหนอนระยะที่สอง ประมาณ 2-3 วัน แล้วลอกคราบอีกครั้ง จากนั้นจะนอนต่อ 1 วัน 1 คืน เมื่อตื่นมาก็จะเป็นหนอนระยะที่สาม

ตัวหนอนวัยที่ 3 หนอนวัยนี้จะสามารถกินใบหม่อนทั้งใบไม่ต้องหั่นฝอยระยะนี้ใช้เวลา 3-4 วันหลังจากนั้นจะลอกคราบนอน 1 วัน 1 คืน แล้วจะเข้าสู่ระยะที่สี่

ตัวหนอนระยะที่ 4 จะกินอาหารจำนวนมากโตเร็วใช้เวลาประมาณ 3-4 วัน แล้วจะลอกคราบครั้งสุดท้ายเพื่อเข้าสู่ระยะที่ 5 ซึ่งเป็นระยะสุดท้ายใช้เวลาประมาณ 7-8 วันเป็นระยะที่หนอนไหมกินใบหมอนมาก

ภาพที่ 4.14 ตัวหนอนไหม

เมื่อโตเต็มที่แล้วจะมีต่อมไหมเกิดขึ้นภายในตัวไหม ทำให้ตัวหนอนไหมมีสีเหลืองเรียกว่า “ไหมสุก” ตัวไหมสุกจะมีลำตัวสั้นและเล็กลงเล็กน้อย ตัวโตใสและหยุดกินใบหมอนเริ่มชูหัวส่ายหาที่ทำรังตัวหนอนไหมที่สุกเต็มที่将被เก็บรักษาเข้า “จ่อ” เพื่อชักใยทำรังเป็น ”รังไหม” ที่เรานำมาสาวเส้นใย นำไปทอเป็นผ้าไหมนั่นเอง

4.4 รังไหม

รังไหมมีลักษณะกลมรี มีทั้งสีขาวและสีเหลืองขึ้นอยู่กับพันธุ์ของรังไหม รังไหมประกอบไปด้วย เส้นใยคือโปรตีนที่แข็งตัวซึ่งตัวไหมหลั่งออกมาจากต่อมที่ศีรษะเรียกว่า Fibroin และมีโปรตีนที่ช่วยยึดให้ติดกันเป็นรังไหมที่เรียกว่า Serricin

ภาพที่ 4.15 ภาพตัวหนอนไหมและรังไหม

ตัวหนอนไหมจะเริ่มชักใยจากข้างนอนเข้าหาตัวเป็นรูปตัววี ตรงกลางคอดเล็กน้อย ใยไหมนี้จะขับออกมาจากต่อมที่ศีรษะสองต่อม ก่อนชักใยไหมตัวหนอนไหมจะจ่อตัวเองเข้าเป็นรูปเกือกม้า แล้วยกศีรษะส่ายไปมาเป็นรูปเลข 8 จะชักใยออกมาครั้งแรกค่อนข้างยุ่งแล้วค่อยๆเรียงเป็นระเบียบขึ้นทุกที ใยไหมจะชักใยออกมาทีละสองเส้นพร้อมกัน ยึดติดกันเป็นเส้นเดียวกัน โดยชีถี่หรือ

โปรตีน (Serricin) ที่หุ้มเส้นใยแต่ละเส้น เมื่อแข็งตัวจะยึดติดกันแน่นดูเป็นเส้นเดี่ยวหนอนไหมจะชักใยทำรังเสร็จภายใน 24-72 ชั่วโมง แล้วจะหยุดพัก มีการเปลี่ยนแปลงทางชีววิทยภายใน หนึ่งเปลือกหนอนของตัวหนอนจะแข็งแรงและเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลดูเหมือนไม่มีชีวิต เรียกว่า “ดักแด้” ตัวดักแด้นี้จะนอนอยู่ในรัง 10-12 วัน แล้วลอกคราบพัฒนาตัวเองอีกครั้งกลายเป็นผีเสื้ออยู่ภายในรัง เมื่อพร้อมก็จะพ่นน้ำลายซึ่งมีฤทธิ์เป็นด่างละลายเจาะรังไหมออกมาจากรังไหม

4.5 การสาวเส้นไหม

1. ต้มน้ำให้ร้อนประมาณ 70-80 เซลเซียส แล้วใส่รังไหมลงไปประมาณ 40-50 รัง เพื่อให้ ความร้อนจากน้ำช่วยละลายโปรตีนที่ยึดเส้นไหม
2. ใช้ไม้พายเล็กแกว่งตรงกลางเป็นแฉกคนรังไหมจครั้งไหมให้จมน้ำเสียก่อน

ภาพที่ 4.16 ภาพรังไหม ดักแด้ไหม และอุปกรณ์การสาวไหม

3. เมื่อรังไหมลอยขึ้นจึงค่อยๆ ตะล่อมให้รวมกันแล้วค่อยๆ ดึงเส้นใยไหมออกมาจะได้เส้นใยไหมซึ่งมีขนาดเล็กมากรวมเส้นใยไหมหลายๆเส้นรวมกัน
4. ดึงเส้นไหม โดยให้เส้นไหมลอดออกมาตามแฉกไม้ ซึ่งจะทำให้ได้เส้นไหมที่สม่ำเสมอและรังไหมไม่ไต่ตามมากับเส้นไหม เส้นไหมที่สาวได้ จะผ่าน ไม้ทาบขึ้นไปร้อยกันรอกที่แขวนหรือ พวงสาวที่ยึดติดกับปากหม้อ แล้วดึงเส้นไหมใส่กระบุง
5. คอยเติมรังไหมใหม่ลงไปใหม่ลงในหม้อต้มเป็นระยะๆ
6. รังไหมจะถูกสาวจนหมดครั้งเหลือดักแด้จมน้ำในหม้อแล้วจึงตัดดักแด้ออก

4.6 เส้นไหม

ไหมหนึ่งหรือไหมน้อย คือเส้นไหมที่ได้จากการที่สาวไหมชั้นนอกออกไว้ต่างหาก แล้วแยกไหมออกเพื่อนำมาต้มสาวเป็นครั้งที่ 2 จะได้เส้นเล็กละเอียดมีขนาดสม่ำเสมอ ไม่มีปมปม เป็นไหมที่สวยงามและมีคุณภาพดีนิยมใช้ทำเป็นเส้นยืน

ไหมสอง หรือไหมกลาง คือเส้นไหมที่สาวเอาไหมชั้นนอกออกแล้วแทนที่จะแยกให้อยู่คนละพวก กลับสาวไปเรื่อยๆพอรังไหมใกล้หมดก็เติมรังไหมเข้าไปอีก แล้วสาวไปเรื่อยๆซึ่งจะได้เส้นไหมขนาดโต อาจมีปมปนบ้าง นิยมใช้เป็นเส้นพุ่งในการทอ

ไหมสามหรือไหมใหญ่ คือเส้นไหมที่สาวออกมาจากรังไหมครั้งแรก เป็นการเอาเฉพาะเปลือก และพักยกรังไหมเอาไว้ เส้นไหมจะแข็ง เส้นใหญ่และหยาบ ถ้านำไปทอจะได้ผ้าชนิดหนา

ภาพที่ 4.17 ภาพเส้นไหม

4.7 การเตรียมเส้นไหม

ไโน เป็นเครื่องมือสำหรับกรอเส้นไหมเข้าหลอด ลักษณะเป็นวงล้อทำด้วยไม้ไผ่หรือหวาย ระบุว่าล้อและแกนหลอดมีเชือกผูกโยง เมื่อหมุนวงล้อ ก็จะทำให้แกนหมุนไปด้วย

ระวิง เป็นเครื่องมือปั่นไหม มีลักษณะเหมือนกังหัน 2 ดอก ทำด้วยไม้หรือไม้ไผ่เหลาแบนๆดอกละ 3 อันระหว่างกังหันทั้ง 2 มีแกนและเส้นด้ายหรือไโนล่อนผูกโยงสำหรับรองรับเข็ดไหม

ระวิงใช้คู่กับไโน เมื่อต้องการกรอเส้นไหมขึ้นเส้นไหมพุ่งเข้าหลอดโดยจะสวมหลอดเข้ากับแกนไโน แล้วนำเข็ดไหมที่ต้องการกรอ เข้าสวมระวิง แล้วดึงเส้นไหมจากเข็ดไหมที่ต้องการกรอ เข้าสวมที่ระวิง แล้วดึงเส้นไหมจากเข็ดนั้นผูกติดกับหลอดคันหรือหลอดพุ่ง เมื่อหมุนวงล้อของไโนแกนหลอดจะหมุนทำให้หลอดคันหรือหลอดพุ่งที่สวมติดอยู่หมุนดึงเส้นไหมจากระวิงพันติดไปกับหลอดคันด้วย โดยระวิงจะหมุนตามช่วยคลายเส้นไหม ทำให้เส้นไหมไม่พันกัน

4.8 เครื่องมือที่ใช้ทอผ้าไหม

เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้าไหมมี 2 ชนิด คือ หูก หรือกี่พื้นบ้าน ส่วนใหญ่ใช้ในการทอผ้าไหมยก ผ้ามัดหมี่ ผ่าจกและกี่กระตุก นิยมใช้กันมากในการทอผ้าไหมพื้น ผ้าไหมพลี้ว ผ้าไหมตา

ภาพที่ 4.18 ภาพของกี่สำหรับการทอผ้าไหม

4.9 ส่วนประกอบที่สำคัญ

1. ตะกอหรือเขาหูก เป็นเครื่องมือสำหรับแบ่งด้ายเส้นยืนออกเป็นหมวดหมู่ให้ได้ลายชัดที่ต้องการ เครื่องทอแบบง่ายที่สุดมี 2 ตะกอ
2. ฟืม หรือพื้นหวี มีพื้นเป็นซี่ๆคล้ายหวี ใช้สำหรับสอดไหมยืนเพื่อจัดเส้นไหมให้อยู่ห่างกัน และใช้กระทบไหมพุ่ง ที่สานขัดกับไหมให้อัดแน่นเป็นเนื้อผ้าในแต่ละช่วงของพื้นหวีจะใช้สอดเส้นยืน 2 เส้น
3. กระจสวย คือ เครื่องมือสำหรับบรรจุหลอดไหมพุ่ง สำหรับพุ่งสอดไประหว่างช่องของเส้นไหมยืน ทำให้เส้นไหม 2 ชนิด สานขัดกันจนเป็นเนื้อผ้า

4.10 วิธีทอผ้า

1. ยกตะกอขึ้น เพื่อให้ด้ายยืนแยกออกจากกันจนเกิดช่องว่างขึ้น
2. พุ่งกระจสวยผ่านช่องว่างเพื่อสอดด้ายพุ่งให้ขัดกับด้ายยืน
3. ใช้พื้นหวีตีกระทบให้ด้ายพุ่งเข้าที่

4.11 กระบวนการย้อมสี

คุณภาพของสีที่ได้ จะมาจากคุณภาพของสีที่ใช้ย้อมเส้นไหม วิธีการย้อมเส้นไหมตลอดจนการควบคุมอุณหภูมิในขณะที่ย้อมล้วนเป็นตัวแปรที่สำคัญจะทำให้เส้นไหม ซึ่งออกมาเป็นผืนผ้านั้นคงความเงางามได้นานเพียงใด

4.12 การอาบน้ำยา

การนำผ้าไหมเข้าสู่กระบวนการ “อาบน้ำยา” ที่ถูกวิธี มีความสำคัญเช่นเดียวกัน เนื่องจากขบวนการการอาบน้ำยาจำเป็นต้องใช้สารเคมีที่มีส่วนผสมและคุณสมบัติเหมาะสมกับผ้าแต่ละชนิด อีกทั้ง ในขณะที่ผ้าไหมผ่านขบวนการอาบน้ำยาต้องใช้อุณหภูมิที่เหมาะสม ควบคุมโดยช่างผู้ชำนาญการ ซึ่งจะทำให้ผ้าที่ผ่านขบวนการอาบน้ำยาแล้ว มีความเงางาม ไม่ยับง่ายในขณะที่สวมใส่ อีกทั้งยังทำให้เนื้อผ้ารีดง่าย และงดงามเหมือนเดิมหลังการซักกรีด ดังนั้น ในการเลือกซื้อผ้าไหมควรพิจารณาว่าผ้าไหมที่เลือกซื้อได้ผ่านขบวนการอาบน้ำยาที่ได้มาตรฐานแล้วหรือยัง

4.13 ประเภทของผ้าไหม

ผ้าไหม 1 เส้น เป็นผ้าที่มีความพร่านุ่มและเนื้อบางเบาใต้อบาย เหมาะสำหรับตัดเสื้อเชิ้ตเสื้อตัวปล่อย กระโปรงย้วยบาน หรือรูปแบบเสื้อที่ต้องการน้ำหนักเบา

ผ้าไหม 2 เส้น คือ ผ้าที่ใช้เส้นพุ่งควบ 2 เส้น เป็นผ้าที่มีเนื้อแน่นแข็งแรง มีน้ำหนัก, เหมาะสำหรับตัดเสื้อซาฟารี เสื้อพระราชทาน เสื้อแจ็กเก็ตเข้ารูป พระโปรงทรงตรงและกางเกง

ผ้าไหม 4 เส้น คือ ผ้าไหมที่ใช้เส้นพุ่งควบ 4 เส้น เป็นผ้าที่มีเนื้อหนาแข็งแรง เหมาะสำหรับตัดสูทผู้ชาย หรือใช้ในการทำเฟอร์นิเจอร์ ของตกแต่งบ้านต่างๆ

4.14 วิธีการรักษาผ้าไหม

1. อ่านคำแนะนำจากทางร้านและสังเกตจากป้ายซักกรีด
2. แยกสีผ้าที่สดออกจากผ้าสีอ่อนเวลาซัก
3. ควรซักด้วยมือ
4. ใช้สบู่ที่อ่อน หรือ แชมพูสระผมสีใส
5. ไม่ควรขยี้ผ้าใช้มือขยี้เบาๆถ้ามีรอยหรือคราบเปื้อนให้ใช้แปรงสีฟันขนอ่อนปัด

ออกเบา ๆ

6. ห้ามบิดหลังจากการซัก และให้ตากในที่ร่ม
7. ให้รีดผ้าไหมในขณะที่ชื้น หรือ เปียกเล็กน้อย ใช้อุณหภูมิในการรีดปานกลาง

การมีความรู้เรื่องคุณสมบัติต่างๆ ของผ้าไหมก่อนการเลือกซื้อเป็นเรื่องที่สำคัญ เพราะหากผู้เป็นเจ้าของผ้าไหมได้เลือกซื้อสินค้าที่มีคุณภาพเหมาะสมแก่การใช้งาน และรักษาอย่างถูกวิธีแล้วผ้าไหมจะคงความสวยงามอยู่ได้นานหลายปีทีเดียว ดังนั้น หากผู้สนใจเป็นเจ้าของผ้าไหมไม่มีความมั่นใจว่าจะสามารถตรวจสอบคุณภาพของผ้าไหมได้ ควรจะสอบถามพนักงานขายและเลือกซื้อผ้าไหมจากร้านที่มีชื่อเสียง มีความน่าเชื่อถือ

4.15 การทดสอบผ้าไหม

การทดสอบผ้าไหม จะใช้วิธีการจุดไฟเผาที่เนื้อผ้าไหม โดยลักษณะของผ้าไหมแท้ เมื่อเผาไฟจะเหมือนเผากระดาษ เนื่องจากเป็นเส้นใยธรรมชาติจะมีกลิ่นเหมือนกับการเผาเส้นผม และถ้าจะยุบสลายง่ายสำหรับลักษณะของผ้าไหมเทียมเมื่อเผาไฟจะมีลักษณะแข็งๆ และหลอมละลายเป็นก้อนเหมือนพลาสติกไหม้

5. การกำหนดแนวทางการพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการผลิตภัณฑ์ผ้าไหมลายสันกำแพงต่อสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

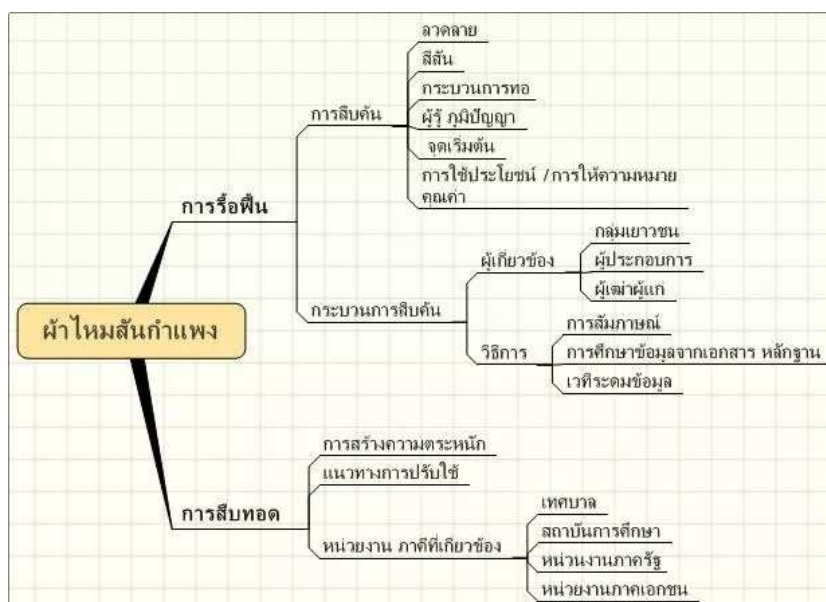
5.1 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมลายสันกำแพง

ผ้าไหมลายสันกำแพง เป็นผลิตภัณฑ์ที่สำคัญของอำเภอสันกำแพงในอดีต แต่ปัจจุบันวิถีชีวิตได้มีการเปลี่ยนแปลงโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวรุ่นเก่าได้มีการเปลี่ยนมาทอผ้าฝ้ายเนื่องจากวัตถุดิบเส้นไหมหายากขึ้นและยังมีราคาค่อนข้างแพงและคนรุ่นหลังมีค่านิยมในการออกไปทำงานนอกชุมชนจึงทำให้ภูมิปัญญาได้ถูกละเลือนไปในช่วงเวลาหนึ่ง

ปัจจุบันได้มีการรื้อฟื้นการนำผ้าไหมลายสันกำแพงมาเป็นจุดเด่นเพื่อกำหนดเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนและส่งเสริมให้คนในพื้นที่มีการเรียนรู้ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมลายสันกำแพง และได้มีการประชาสัมพันธ์ให้ผ้าไหมลายสันกำแพงเป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลาย การพัฒนาในมิติด้านเศรษฐกิจได้มีการรวบรวมภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมเพื่อถ่ายทอดให้เกิดการประกอบเป็นอาชีพของคนในชุมชนรวมทั้งมีการส่งเสริมไปยังการสร้างอาชีพให้แก่เกษตรกรใน ทักษะสถานหญิงในจังหวัดเชียงใหม่ แต่อย่างไรก็ตามได้มีการควบคุมการผลิตสินค้าที่มีมาตรฐานเป็นเอกลักษณ์เฉพาะเป็นสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications: GI) เป็นแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าให้ได้มาตรฐานเป็นสินค้าที่มีความเป็นเอกลักษณ์พิเศษ และเป็นสินค้าที่เกิดขึ้นในพื้นที่หนึ่งเท่านั้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาในท้องถิ่นนำมาใช้ประโยชน์และสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์และเพิ่มมูลค่า

ผ้าไหมลายสันกำแพงเป็นผ้าไหมที่ใช้ภูมิปัญญาของชุมชนที่มีความโดดเด่นและได้รับความสนใจจากตลาดเนื่องจากมีการออกแบบลวดลายที่โดดเด่นเป็นเอกลักษณ์ ทำให้ชุมชนร่วมกับนักวิจัยของมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ได้ร่วมกันสืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับลายผ้าแต่ละลาย เพื่อเสนอผ้าไหมลายสันกำแพงผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการด้านวัฒนธรรมของชุมชนอำเภอสันกำแพงมีมติเห็นชอบให้นำผ้าไหมลายสันกำแพงขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ เนื่องจากผ้าไหมลายสันกำแพงมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและสืบทอดมาจากภูมิปัญญาและมีลักษณะพิเศษของลายผ้า โดยให้ผลิตเป็นสินค้าใช้ชื่อ “ผ้าไหมลายสันกำแพง” และได้แต่งตั้งคณะกรรมการทำงานเพื่อดำเนินการยื่นข้อเสนอเพื่อขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ มีการจัดประชุมกลุ่มผู้ผลิตและ

ผู้ประกอบการ เพื่อชี้แจงการจัดทำข้อตกลงในเงื่อนไขและชี้แจงผลที่จะได้จากการขึ้นทะเบียนสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

ภาพที่ 4.19 กระบวนการพัฒนาการบริหารผ้าไหมสันกำแพงเพื่อเตรียมขึ้นจดทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

5.2 การดำเนินการกำหนดแนวทางการจัดทำสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

5.2.1 กิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ให้แก่กลุ่มที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการขึ้นทะเบียนผ้าไหมลายสันกำแพงเป็นสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ในเรื่องประเด็นดังนี้

- ระบบคุ้มครองสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์และประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น
- ขั้นตอนการเตรียมการขึ้นทะเบียนสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์
- ความเป็นไปได้และแนวทางการพัฒนาในการนำผ้าไหมลายสันกำแพงขึ้นทะเบียน

สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

5.2.2 การประชุมเพื่อการพัฒนาผ้าไหมสันกำแพงตลอดโซ่อุปทานการผลิต เป็นการประชุมผู้เกี่ยวข้องในทุกส่วนของการผลิตผ้าไหมลายสันกำแพงตั้งแต่การเตรียมพื้นที่ปลูกต้นหม่อนเพื่อเลี้ยงตัวไหม การทำใยไหม การย้อมสี การทอผ้าตลอดจนการพัฒนาสินค้าที่ได้จากผ้าไหมลายสันกำแพง ซึ่งพบว่ายังมีกระบวนการที่ไม่พร้อมและต้องทำการพัฒนา โดยหลักใหญ่ ๆ ในการพัฒนาอย่างเร่งด่วนคือ การเตรียมพื้นที่ในการปลูกต้นหม่อนเพื่อเลี้ยงตัวไหม เพื่อเป็นวัตถุดิบในการผลิตผ้าไหมรวมทั้งยังต้องพัฒนาฝีมือในการทอผ้าไหมเนื่องจากนักทอผ้าในปัจจุบัน

มีทักษะในการทอผ้าฝ้ายซึ่งยังคงต้องเรียนรู้วิธีการทอผ้าไหมและการคัดลายผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของผ้าไหมลายสันกำแพงต่อไป

5.2.3 การประชุมเพื่อวางแนวทางในการขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ดำเนินการโดยผู้มีส่วนที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย สภาวัฒนธรรมอำเภอสันกำแพง พัฒนาการอำเภอสันกำแพง ตัวแทนทางองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นรวมทั้งผู้ประกอบการผ้าไหมสันกำแพง เพื่อกำหนดคณะทำงานในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่ได้จากการประชุมเพื่อพัฒนาผ้าไหมลายสันกำแพง ซึ่งคณะกรรมการที่จัดตั้งดังกล่าวได้รับข้อมูลเกี่ยวกับผ้าไหมสันกำแพงจากวิจัยนี้ซึ่งพบว่ายังคงมีจุดที่ต้องทำการปรับปรุงเพื่อจัดทำข้อเสนอการขอขึ้นทะเบียนสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์สำหรับสินค้าผ้าไหมลายสันกำแพง

5.3 การประเมินผลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมสันกำแพงเพื่อกำหนดมาตรฐานผลิตภัณฑ์

จากการระดมความคิดในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมสันกำแพงชุมชนได้พัฒนาตัวอย่างผลิตภัณฑ์ประเภทกระเป๋า ปอดอกหมอนอิง และตุ๊กตา เป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์ ได้สร้างตัวอย่างผลิตภัณฑ์ต้นแบบขึ้นมาเพื่อทำการเทียบเคียงกับผลิตภัณฑ์ประเภทเดียวกันที่ผ่านมาตรฐานชุมชน

ตารางที่ 4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมสันกำแพงให้ได้มาตรฐานเทียบเคียงมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทกระเป๋าผ้า

<p>กระเป๋าผ้าไหมสันกำแพง</p> 	<p>มาตรฐานชุมชน</p>
<p>ลักษณะทั่วไป</p> <p>ชิ้นงานมีความประณีต มีรูปทรงสวยงาม ไม่บิดเบี้ยว ขนาดสัดส่วนเหมาะสม</p>	<p>ลักษณะทั่วไป</p> <p>ต้องอยู่ในสภาพที่เรียบร้อยตลอดทั้งชิ้นงาน ประณีต มีรูปแบบรูปทรงสวยงาม ไม่บิดเบี้ยว หรือเอนเอียง ขนาดเหมาะสมกับการใช้งาน ส่วนข้อบกพร่องอื่นๆ อันเกิดจากกรรมวิธีการผลิตด้วยมือต้องมีน้อยที่สุดและเป็นที่ยอมรับได้</p>

<p>การประกอบและการตัดเย็บ</p> <p>มีความประณีตในการตัดเย็บ ฝักเข็มสวยงาม ไม่มีหลุดลุ่ย แข็งแรง</p>	<p>การประกอบและการตัดเย็บ</p> <p>ต้องประณีต สวยงาม ไม่เปราะเปื้อน รอยต่อต้องไม่แยกออกจากกัน</p>
<p>การประกอบด้วยวัสดุอื่น</p> <p>มีวัสดุอื่นประกอบ คือ บุฟองน้ำ และหูกระเป๋าคือเป็นหูผ้า มีความประณีต ละเอียด เหมาะสมในการประกอบชิ้นงาน</p>	<p>การประกอบด้วยวัสดุอื่น</p> <p>การประกอบกับวัสดุอื่นเพื่อให้เกิดความแข็งแรง เช่น ฟองน้ำ ผ้ากาว โครงลวด ต้องมั่นคง ประณีต เรียบร้อย สวยงาม ดัดแน่น กงทน กลมกลืน และเหมาะสมกับชิ้นงาน การประกอบกับวัสดุอื่นเพื่อความสวยงาม เช่น แผ่นหนัง ไม้หรือพลาสติกทำหูกระเป๋าคือ ต้องประณีต เรียบร้อย และเหมาะสมกับชิ้นงาน กรณีเป็นโลหะต้องไม่เป็นสนิม</p>

ตารางที่ 4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมสีส้มกำแพงให้ได้มาตรฐานเทียบเคียงมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทปลอกหมอนอิง

<p>ปลอกหมอนอิง</p> 	<p>มาตรฐานชุมชน</p>
<p>ลักษณะทั่วไป</p> <p>ปลอกหมอนอิงจากผ้าไหม มีการตัดเย็บที่ประณีต เรียบร้อย ใช้ลวดลายของผ้าไหมในการสร้างสีสัน สีส้มมาเสมอ ไม่มีรอยเปื้อน</p>	<p>ลักษณะทั่วไป</p> <p>ต้องสะอาด เรียบร้อย ประณีต ลวดลายสวยงาม และต้องไม่มีข้อบกพร่องหรือตำหนิที่มีผลต่อการใช้งาน เช่น รู รอยขาด รอยแยก สีไม่สม่ำเสมอ ต่าง เปราะเปื้อน</p>

<p>การเย็บ</p> <p>ปลอกหมอนมีการเย็บที่เรียบร้อย ประณีต ฝีเข็มสมำเสมอทั้งนอกและในตัวปลอกหมอน มีจำนวน ๔๔ ฝีเข็มต่อความยาว ๑๐ ซม. มีการพิงริมผ้าเพื่อป้องกันการหลุดลุ่ย ริมผ้าเรียบแน่น ไม่ย้วยหรือหลุดลุ่ย การติดซิปป เรียบร้อย แน่นหนา และไม่ย่น ไม่มีสนิม ขอบไม่คม และปลายไม่แหลม</p>	<p>การเย็บ</p> <p>ต้องเรียบร้อย ประณีต ฝีเข็มสมำเสมอทั้งนอกและในตัวผลิตภัณฑ์และไม่น้อยกว่า ๔๐ ฝีเข็มต่อความยาว ๑๐ ซม. ตะเข็บด้านในต้องเย็บพิงริมผ้า (พิง) เพื่อป้องกันการหลุดลุ่ย ริมผ้าต้องเรียบแน่น ไม่ย้วยหรือหลุดลุ่ย การบุด้วยแผ่นฟองน้ำ (ถ้ามี) ต้องมีผ้าหุ้มหรือปิดทับและเย็บให้เรียบร้อยแน่นไม่ย้วยหรือหลุดลุ่ย ฝีเข็มสมำเสมอทั้งนอกและในตัวผลิตภัณฑ์และไม่น้อยกว่า ๓๒ ฝีเข็มต่อความยาว ๑๐ ซม. การเย็บสายผูกหรือเย็บเข้าลิ้น (ถ้ามี) ต้องเรียบ ติดแน่น ไม่ย้วยหรือหลุดลุ่ย การเย็บหุ้มริมผ้าหรือก้น (ถ้ามี) ต้องเรียบร้อย ประณีต ฝีเข็มสมำเสมอทั้งนอกและในตัวผลิตภัณฑ์ และไม่น้อยกว่า ๓๒ ฝีเข็มต่อความยาว ๑๐ ซม. การติดกระดุมหรือซิปป (ถ้ามี) ต้องเรียบร้อย แน่น และไม่ย่น กรณีเป็นโลหะต้องไม่มีสนิม ขอบคม และปลายแหลม</p>
<p>ความกว้างและความยาว</p> <p>ปลอกหมอนอิงมีความกว้างและความยาวด้านละ ๔๐ x ๔๐ ซม. ไม่มีระบาย</p>	<p>ความกว้างและความยาว (ไม่รวมส่วนระบาย)</p> <p>หากมิได้มีการตกลงกันเป็นอย่างอื่น ระหว่างผู้ซื้อกับผู้ขาย ให้ปลอกหมอนอิงมีความกว้างและความยาวด้านละ ๔๐ ซม. หรือ ๕๐ ซม. โดยมีเกณฑ์ความคลาดเคลื่อน ± ๓ ซม.</p>
<p>การประกอบหรือตกแต่งด้วยวัสดุอื่น</p> <p>ไม่มีการประกอบหรือตกแต่งด้วยวัสดุอื่น</p>	<p>การประกอบหรือตกแต่งด้วยวัสดุอื่น</p> <p>ต้องประณีต ติดแน่น สวยงาม เหมาะสมกับชิ้นงาน ไม่มีขอบคม และปลายแหลม กรณีวัสดุประกอบหรือตกแต่งเป็นโลหะต้องไม่มีสนิม กรณีใช้ไม้ต้องไม่มีราหรือตำหนิที่เกิดจากการทำลายของปลวกหรือแมลงอื่นๆและกรณีใช้พลาสติกต้องไม่มีเสี้ยนหรือครีบก</p>

ตารางที่ 4.3 การวิเคราะห์ข้อมูลการพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าไหมสีนํ้าเงินให้ได้มาตรฐานเทียบเคียงมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนประเภทงานประดิษฐ์จากผ้า

<p style="text-align: center;">ตุ๊กตา</p> 	<p style="text-align: center;">มาตรฐานชุมชน</p>
<p>ลักษณะทั่วไป</p> <p>ตุ๊กตาวงกยูงแจ สะอาด เรียบร้อย ประณีต สวยงาม มีรูปแบบรูปทรงและสัดส่วนที่เหมาะสม และไม่มีตำหนิที่มีผลต่อการใช้งาน ไม่มีรอยขาด รอยแยก รู สีไม่สม่ำเสมอ ค้างเปรอะเปื้อน</p>	<p>ลักษณะทั่วไป</p> <p>ต้องสะอาด เรียบร้อย ประณีต สวยงาม มีรูปแบบรูปทรงและสัดส่วนที่เหมาะสม และต้องไม่มีข้อบกพร่อง หรือตำหนิที่มีผลต่อการใช้งาน เช่น รอยขาด รอยแยก รู สีไม่สม่ำเสมอ ค้างเปรอะเปื้อน</p>
<p>สีสันทัน</p> <p>สีสันทันสม่ำเสมอ ไม่หลุดหรือลอก และเมื่อลูบผลิตภัณฑ์แล้วสีต้องไม่ติดมือ</p>	<p>สีสันทัน</p> <p>ต้องสม่ำเสมอ (ยกเว้นกรณีเป็นลักษณะเฉพาะของชิ้นงาน) ไม่หลุดหรือลอก และเมื่อลูบผลิตภัณฑ์แล้วสีต้องไม่ติดมือ</p>
<p>การเย็บ</p> <p>การตัดเย็บเรียบร้อยประณีต ฝีเข็มสม่ำเสมอ ทั้งนอกและในตัวผลิตภัณฑ์ ผ้าไหมเป็นเนื้อผ้าบางเบา มีฝีเข็มที่ ๔๒/๑๐ ซม.</p>	<p>การเย็บ</p> <p>ต้องเรียบร้อย ประณีต ฝีเข็มสม่ำเสมอทั้งนอกและในตัวผลิตภัณฑ์ ผ้าเนื้อหนา ต้องไม่น้อยกว่า ๓๒ ฝีเข็มต่อความยาว ๑๐ ซม. ผ้าเนื้อปานกลาง ต้องไม่น้อยกว่า ๓๘ ฝีเข็มต่อความยาว ๑๐ ซม. ผ้าเนื้อบางหรือผ้าโปร่ง ต้องไม่น้อยกว่า ๔๐ ฝีเข็มต่อความยาว ๑๐ ซม.</p>
<p>การประกอบด้วยวัสดุอื่น</p> <p>มีความประณีต ดัดแน่น สวยงาม เหมาะสมกับชิ้นงาน รอยต่อต้องไม่แยกออกจากกัน ไม่มี</p>	<p>การประกอบด้วยวัสดุอื่น</p> <p>ต้องประณีต ดัดแน่น สวยงาม เหมาะสมกับชิ้นงาน รอยต่อต้องไม่แยกออกจากกัน ไม่มี</p>

<p>การประกอบด้วยวัสดุอื่น (ต่อ)</p> <p>กลิ่นของสารเคมี ไม่มีขอบคม และปลายแหลม วัสดุที่ใช้ประกอบหรือตกแต่งเป็นหนังและลูกบิดไม้ ไม่มีราหรือตำหนิที่เกิดจากการทำลายของปลวกหรือแมลงอื่น</p>	<p>การประกอบด้วยวัสดุอื่น (ต่อ)</p> <p>กลิ่นของสารเคมีและรอยเปื้อนของสารที่ใช้ยึดติดชิ้นส่วนเข้าด้วยกัน ไม่มีขอบคม และปลายแหลม กรณีวัสดุประกอบหรือตกแต่งเป็นโลหะต้องไม่มีสนิม กรณีใช้ไม้ต้องไม่มีราหรือตำหนิที่เกิดจากการทำลายของปลวกหรือแมลงอื่น กรณีใช้พลาสติกต้องไม่มีเส้นใยหรือครีบกาว</p>
--	---

6. ข้อสรุป

การบริหารพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการผลิตภัณฑ์ผ้าไหมลายสันกำแพงต่อสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ ของชุมชนสันกำแพง พบว่า ผ้าไหมสันกำแพงมีประวัติที่ชัดเจนว่าเป็นภูมิปัญญาเดิมของคนในชุมชนสันกำแพงที่แท้จริง และยังเป็นเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรมการแต่งกายของคนในชุมชนมาจนถึงปัจจุบัน แต่อย่างไรก็ตามความนิยมในการผลิตผ้าไหมลายสันกำแพงได้ลดน้อยถอยลงจนหายไปจากชุมชนสันกำแพงทำให้ไม่มีทักษะในกระบวนการผลิตตั้งแต่การสร้างวัตถุดิบในการผลิตทักษะการทอผ้าไหมลายสันกำแพง จึงเป็นปัญหาด้านการผลิต จากการพัฒนากระบวนการผลิตที่ผ่านมาส่วนใหญ่เป็นการส่งเสริมตั้งแต่การทอผ้าแต่ยังขาดการส่งเสริมในการผลิตวัตถุดิบนั่นก็คือเส้นไหมและการย้อมสีไหมให้มีความใกล้เคียงกับลายผ้าไหมในสมัยโบราณที่เป็นเอกลักษณ์ของผ้าไหมลายสันกำแพง ดังนั้นชุมชนสันกำแพงจะต้องทำการพัฒนากระบวนการผลิตผ้าไหมลายสันกำแพงตลอดโซ่อุปทานเพื่อสร้างคุณค่าของผลิตภัณฑ์ให้สามารถเข้าตามเกณฑ์ของการขอขึ้นทะเบียนสินค้าสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์

